

فصلنامه پژوهشی - تخصصی شهرسازی و معماری هویت محیط

دوره ۲، شماره ۸، پاییز ۱۴۰۰

شاپا الکترونیکی: ۹۷۸۲-۲۷۱۶

<http://www.ei-journal.ir>

صص. ۲۳-۳۹

بررسی تطبیقی سیاست‌های موفق کشاورزی شهری در اروپا به منظور کاربست آن در شهر اصفهان^۱

راضیه کاظمی، پروین پرتویی^۲

دانشجوی کارشناسی ارشد، برنامه‌ریزی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر، تهران، ایران

raziyekazemi9@gmail.com

استاد، برنامه‌ریزی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر، تهران، ایران

p.partovi@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۰۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۹/۲۶

DOI: 10.22034/JRUPA-EI.2022.319913.1104

چکیده:

افزایش روز افزون جمعیت و تمرکز آن‌ها در شهرها، این واحدهای جمعیتی را با مسائل و مشکلات متعدد روبرو ساخته است. که راه حل توجه به توسعه پایدار است؛ پژوهش حاضر با هدف تبیین سیاست‌های موفق توسعه کشاورزی شهری به منظور کاربست آن در شهر اصفهان و افزایش توسعه پایدار انجام شده است که از راهبرد تطبیقی و رویکرد آمیخته و به منظور جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات از شیوه‌های اسنادی و کتابخانه‌ای و میدانی بهره برده است. ابتدا بررسی سیستماتیک منابع صورت گرفته است و با بررسی و مطالعه تجارب موفق توسعه کشاورزی شهری در اروپا و بهره‌گیری از روش بررسی تطبیقی و تحلیل محتوا مدل عملیاتی تحقیق ارائه گردیده است؛ تا مؤلفه‌ها و سیاست‌های توسعه کشاورزی شهری در ابعاد گوناگون مطابق با هدف پژوهش، استخراج گردد. سپس با تدوین پرسشنامه و تکمیل آن توسط ۳۳ نفر از کارشناسان حوزه شهری که با کمک روش گلوله برفی شناسایی شده‌اند، مدل عملیاتی پژوهش در شهر اصفهان به آزمون گذاشته شد تا شهر اصفهان را از نظر توسعه کشاورزی شهری مورد ارزیابی قرار داده و سیاست‌های کاربردی و اجرائی در این شهر مشخص گردد. نتایج بررسی نشان می‌دهد که با کمک سیاست‌هایی همچون ایجاد یک نهاد متولی، ایجاد گروه‌های محلی، ایجاد فروشگاه‌های آنلاین، جلوگیری از گسترش شهر به سمت اراضی کشاورزی، ایجاد بازارچه‌های هفتگی، به کارگیری طرح‌های تشویقی و... در کنار بهره‌مندی از فضاهای گوناگون مانند پارک‌ها، اراضی حاشیه زاینده‌رود، اراضی کشاورزی سمت محله مارچین و... گامی موثر در راستای توسعه کشاورزی شهری و استفاده از آثار مثبت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... در شهر اصفهان برداشت.

واژگان کلیدی: توسعه پایدار، بررسی تطبیقی، کشاورزی شهری، کشاورزی شهری در اروپا، شهر اصفهان.

نحوه استناد به مقاله: کاظمی، راضیه، پرتویی، پروین (۱۴۰۰). بررسی تطبیقی سیاست‌های موفق کشاورزی شهری در اروپا به منظور کاربست آن در شهر اصفهان. فصلنامه پژوهشی - تخصصی شهرسازی و معماری هویت محیط، ۸(۲)، پاییز ۱۴۰۰، صص. ۲۳-۳۹.

http://www.ei-journal.ir/article_148421.html

^۱ این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری با عنوان "بررسی تطبیقی سیاست‌های موفق کشاورزی شهری در اروپا به منظور کاربست آن در شهر اصفهان" به راهنمایی دکتر پروین پرتویی در دانشگاه هنر، دانشکده معماری و شهرسازی، گروه برنامه‌ریزی شهری، رشته شهرسازی می‌باشد.

E-mail: p.partovi@yahoo.com

^۲ نویسنده مسئول: پروین پرتویی

شکل‌گیری مسائلی همچون مسائل زیست محیطی، بلاهای طبیعی که امروزه در شهرها شایع شده در کنار فعالیت‌های انسانی نابجا مانند غارت و چپاول منابع طبیعی و وارد نمودن میلیون‌ها آلاینده و مواد خطرناک به طبیعت که امروزه امری جهانی می‌باشد سبب شده تا اثرات ناشی از این موارد مشکلات و چالش‌هایی را در روند توسعه و شکل‌گیری شهرها بوجود آورد. این امر که در کشورهای جهان سوم بیشتر به چشم می‌خورد نشان از آن است که در این دسته از کشورها مسئله توسعه پایدار به‌طور مطلوب و کارا مورد توجه متخصصان شهری واقع نشده است؛ لذا لازم است عنوان نمود شهرها بدون توجه به مسائل توسعه پایدار توان ادامه حیات سالم و بهینه خود را نخواهند داشت.

کشاورزی شهری به عنوان راهکار مناسبی جهت حرکت در مسیر توسعه پایدار و به عنوان گامی در راستای تحقق یافتن اهداف توسعه پایدار شناخته شده است. این رویکرد جدید در توسعه شهرها می‌تواند پایداری اجتماعی، زیست‌محیطی و اقتصادی را در شهرها ایجاد نماید. ورود کشاورزی شهری به حوزه برنامه‌ریزی شهری را می‌توان نقطه عطفی برای حرکت سریع‌تر شهر به سمت توسعه پایدار تلقی نمود. توسعه کشاورزی شهری می‌تواند در مقیاس‌ها و شکل‌های گوناگون اتفاق بیفتد. ساده‌ترین شکل ممکن از آن را می‌توان در پرورش گیاهان و سبزیجات خوراکی در گلدان‌های خانگی جست و جو نمود و به مراتب آن را به باغچه‌های محله‌ای، پارک‌ها و بوستان‌های واحدهای همسایگی، پارک‌های شهری، فضاهای سبز متمر حاشیه‌ای، دیوارهای سبز، پشت‌بام‌های سبز و ... گسترش داد. مزایای این قبیل از فعالیت‌ها نه تنها در مقیاس خانه بلکه در مقیاس‌های وسیع‌تر همچون محله، واحد همسایگی، شهر و حتی فراشهر نیز نمود پیدا خواهد کرد. ایجاد فضاهای سبز متمر همگانی سبب افزایش نشاط و تحرک در سطح یک شهر خواهد شد و با افزایش روابط اجتماعی می‌تواند در افزایش مشارکت شهروندان تاثیر به‌سزایی داشته باشد، آنچه که امروزه اروپا در اجرای آن پیش قدم شده و نتایج قابل قبول و موفقی را نیز کسب کرده است. نمونه‌ای از این فعالیت‌ها را می‌توان در آلمان (باغ‌های درمانی)، لندن (باغ‌های فرهنگی)، پاریس (مزرعه‌های شهری)، ایتالیا (باغ‌های آموزشی) و ... به خوبی مشاهده نمود. نکته قابل توجه این است که کشاورزی شهری را نباید مانند کشاورزی روستایی تلقی نمود بلکه کشاورزی شهری به معنای استفاده از روش‌های خلاقانه و کارآمدتر از کشاورزی روستایی به منظور بهره‌برداری بهینه از فضاها و منابع موجود در شهر می‌باشد. این فرآیند جهت تامین بخشی از نیازهای جوامع شهری به مواد غذایی کشاورزی صورت می‌پذیرد تا علاوه بر تامین امنیت غذایی تمامی اقشار جامعه شهری، باعث صرفه‌جویی در برخی از هزینه‌ها نیز شود. از دیگر مزایای آن می‌توان بهبود کیفیت زندگی شهروندان، حفظ سلامت جسمی و روحی شهروندان، تاثیر و مقابله با روند جهانی گرمایش زمین، کاهش آلودگی‌های زیست‌محیطی و تاثیر اقتصادی و معیشتی برای طبقات مختلف ساکن در شهرها اشاره کرد.

در حال حاضر چالش‌های ناشی از توسعه شهرنشینی بیشتر در کشورهای در حال توسعه رخ می‌دهد. کشاورزی شهری یکی از راهکارهای عمده‌ای است که در کشورهای در حال توسعه برای مقابله با چالش‌ها و مسائل ناشی از شهرنشینی مورد توجه قرار گرفته است (Zhang, 2016:5). کشاورزی شهری در بستر شرایط بومی، محلی و الزامات خاص هر منطقه شهری تعریف می‌شود. در کشورهای توسعه‌یافته برنامه‌ریزان و مدیران شهری، سازمان‌های اجتماعی و سیاستگذاران، کشاورزی شهری را یک ابزار ارزشمند مفید برای توسعه در زمینه‌های اقتصادی، حفظ فضای سبز، محیط‌زیست و بهبود امنیت غذایی به‌شمار می‌آورند. یکی از مسائل مهم کشاورزی شهری بی‌توجهی برنامه‌ریزان شهری می‌باشد؛ زیرا کشاورزی یکی از هنجارهای زندگی شهری نیست. بسیاری از مدیران و برنامه‌ریزان شهری بر این عقیده هستند که «کشاورزی شهری ادامه‌ی فعالیت‌های روستایی است که با رشد شهرنشینی وارد شهر شده است و تنها یک مزاحم به حساب می‌آید (میرترابی، ۱۳۹۳: ۵)». در برنامه‌ریزی شهری می‌توان کشاورزی شهری را یکی از بهترین مدل‌های توسعه پایدار شهری دانست. کشاورزی شهری به اقتصاد، محیط‌زیست، رفاه و آسایش روانی و جسمانی ساکنان شهرها کمک شایانی می‌کند. همچنین در برنامه‌ها و پروژه‌هایی که سلامت، اقتصاد، اجتماع، فرهنگ‌سازی، محیط‌زیست، توسعه سازمانی، درآمدزایی، آب و بهداشت، جوانان و زنان و تولید و عرضه غذا را هدف قرار می‌دهند، نقش مهمی بر عهده دارد.

اصفهان شهری است که یکی از دلایل شکل‌گیری اولیه‌ی آن وجود آب و خاک مناسب، مستعد کشاورزی بوده است و پس از سال‌ها این ویژگی را همچنان دارد. اصفهان بزرگترین کلان‌شهر منطقه‌ی گرم و خشک کشور است. که در سال‌های اخیر با توجه به

معضلات کم‌آبی و خشکی زاینده روبرو شده است. از طرفی این بحران باعث از دست رفتن سرزندگی و خشکی فضاهای اطراف رود و سایر فضاهای وابسته به آب گشته است. لذا لازم است تا با توجه به موارد ارائه شده بررسی نمود که آیا شهر اصفهان امکان توسعه کشاورزی شهری را دارد یا خیر؟ و تا چه میزان توسعه کشاورزی شهری در این شهر موفق بوده و به رفع معضلات کلانشهر اصفهان در راستای توسعه پایدار کمک خواهد کرد.

در این تحقیق به بررسی تطبیقی سیاست‌های موفق کشاورزی شهری، شناسایی مؤلفه‌ها و سیاست‌های آن با بررسی تطبیقی و توصیفی پرداخته می‌شود، تا با بررسی تجارب موفق جهانی، عوامل موثر بر تحقق توسعه کشاورزی شهری در این تجارب و تحلیل ساز و کار اجرایی آن به منظور کاربست آن در شهر اصفهان و انطباق مؤلفه‌ها و سیاست‌ها با وضع فعلی شهر اصفهان مورد شناسایی قرار گیرد؛ و می‌تواند مبنایی برای تقویت عمل برنامه‌ریزی شهری جهت حرکت در مسیر توسعه پایدار باشد.

۲- مبانی نظری

۲-۱- **تعریف کشاورزی شهری**^۳: تحقیقات و عملکرد در طی سال‌های اخیر نشان داده است که کشاورزی شهری می‌تواند در به حداقل رساندن اثرات تغییر آب و هوا و بهبود کیفیت زندگی در مناطق شهری کمک کند. از آنجا که امروزه مردم بیشتر به سمت زندگی در مراکز شهری سبز و پایدار که می‌توانند غذای تازه و محلی تولید کنند گرایش پیدا می‌کنند، شهرها دوباره به مکان‌هایی برای رشد مواد غذایی تبدیل می‌شوند. هدف کشاورزی شهری ایجاد مکان‌های تولید مواد غذایی در محدوده شهری است، کشاورزی شهری توانایی یکپارچه سازی جریان منابعی مانند آب، انرژی و زباله را دارد (Skar et al, 2020:1).

به عنوان پدیده‌ای رایج در طول بیست سال گذشته، کشاورزی شهری در زمینه‌های مختلف مورد بحث قرار گرفته است و با توجه به الزامات هر ناحیه و شرایط بومی آن تعریف می‌شود (Delgado, 2018:4-7). به دلیل توسعه سریع این رشته، چندین تعریف از اصطلاح "کشاورزی شهری" وجود دارد. در میان آنها دو تعریف برجسته وجود دارد: اولی از انتشارات اصلی برنامه توسعه سازمان ملل متحد (UNDP) (Smit, 1996)؛ و دومی از موژوت (2001) می‌باشد.

تعاریف اسمیت^۴ و موژوت^۵ امروزه رایج‌ترین تعاریف مورد استفاده هستند و به دلیل سادگی، پذیرا بودن و گنجانیدن مفهوم اصلی این رویکرد در شهر، مورد استفاده قرار می‌گیرند. منافع اصلی کشاورزی شهری را می‌توان به چهار بعد طبقه‌بندی کرد: امنیت غذایی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی و از دیگر اثرات کشاورزی شهری بر محیط‌زیست و جامعه می‌توان به عنوان فرآورده‌های فرعی نام برد و شامل مشارکت در اشتغال، بهبود آموزش و سلامت و اختلاط اجتماعی (درگیر کردن افراد طرد شده از اجتماع) می‌شود (McEldowney, 2017:9).

تعریف FAO در سال ۲۰۱۹: کشاورزی شهری و پیرامون شهری می‌تواند به عنوان رشد گیاهان و پرورش حیوانات در داخل و اطراف شهرها تعریف شود. در کشاورزی شهری و پیرامون شهری محصولات غذایی مختلف (غلات، محصولات ریشه‌ای، سبزیجات، قارچ، میوه‌ها)، حیوانات (گاو، گوسفند و غیره) و همچنین محصولات غیر غذایی (گیاهان معطر و گیاهان دارویی، گیاهان زینتی، محصولات درختی) پرورش می‌یابد. UPA شامل درختان مدیریت شده برای تولید میوه و هیزم، و همچنین سیستم‌های درختی یکپارچه، محصولات زراعی و آبی‌ری پرووری است که در مقیاس کوچک مدیریت می‌شوند.

تعریف اسمیت در سال ۱۹۹۶ (به عنوان اولین تعریف از کشاورزی شهری): کشاورزی شهری صنعتی است که مواد غذایی و سوخت را به طور عمده تولید می‌کند و به بازار عرضه می‌کند. برای پاسخ به تقاضای روزانه مصرف‌کنندگان در یک شهر با استفاده از روش‌های تولید فشرده و استفاده مجدد از منابع طبیعی و زباله‌های شهری، به تولید متنوع محصولات زراعی و دامی می‌پردازد.

تعریف موژوت در سال ۲۰۰۱: کشاورزی شهری صنعتی است که در درون شهر یا در حاشیه شهر رشد می‌کند و با استفاده از منابع انسانی و مادی، محصولات و خدمات در داخل و اطراف همان منطقه شهری به تولید و توزیع مواد غذایی و غیر غذایی می‌پردازد.

³ Urban Agriculture

⁴ Smit's

⁵ Mougeot's

⁶ Urban Pre_ Agriculture(UPA)

۱-۲- تفاوت بین کشاورزی شهری و روستایی و مزایای کشاورزی شهری: بخش کشاورزی یکی از ارکان سه گانه اقتصاد کشورها است که در جوامع توسعه یافته توانسته‌اند با صنعتی کردن آن میزان بازدهی و عملکرد آن را بهبود ببخشند. سهم و جایگاه کشاورزی در پیوند و ارتباط با سایر بخش‌های اقتصادی بسیار مطلوب است و بخش قابل توجهی از بازار جهانی محصولات کشاورزی را نیز در انحصار خود دارد. اگرچه کشاورزی هم در محیط روستا و هم در محیط شهر امکان پذیر است اما طبیعتاً تفاوت‌هایی وجود دارد که بعضاً برخی از این تفاوت‌ها مزایایی برای کشاورزی شهری محسوب می‌شود؛ به اختصار در ادامه به تعدادی از آنها اشاره شده است (De Zeeuw, 2004,3-8):

- کیفیت محصولات تولیدی در کشاورزی شهری نسبت به کشاورزی روستایی بهتر است زیرا محصولات تازه‌تر و ارگانیک‌تر می‌باشند؛
- در کشاورزی شهری از مواد آلی و زباله‌ها استفاده مطلوب‌تری می‌شود؛
- هر روزه بر اهمیت کشاورزی شهری به عنوان یک نظام اقتصادی پایدار افزوده می‌شود؛
- کشاورزی شهری می‌تواند خود را با شرایط همواره در حال تغییر جامعه سریع‌تر و آسان‌تر سازگار نماید؛
- محل تولید، توزیع و مصرف محصولات کشاورزی شهری در مجاورت هم قرار دارند و این امر سبب کاهش هزینه حمل و نقل و نگهداری و ذخیره سازی می‌شود؛
- کشاورزی شهری توجه بیشتری به اصول پایداری دارد و ضایعات کمتری نیز تولید می‌کند و خود باعث کاهش ضایعات شده زیرا می‌تواند از بازیافت مواد آلی و ضایعات استفاده کند؛
- کشاورزی شهری می‌تواند از اراضی بایر و بلا استفاده به شکل مطلوب‌تری استفاده کند و در مواردی می‌توان از یک قطعه زمین بیش از یک فصل زراعی بهره برد؛

۲-۳- رابطه کشاورزی شهری و توسعه شهری پایدار: منافع زیست‌محیطی کشاورزی شهری از قبیل بهبود شرایط آب و هوایی، حفاظت از اراضی و ممانعت از فرسایش آنها، خنک شدن دمای هوا، کاهش آلودگی هوا، حفظ تنوع زیستی در شهرها، بازیافت زباله و مواد آلی، صرفه‌جویی در مصرف انرژی، بهره‌برداری از منابع و خاک بلااستفاده، ایجاد چشم‌انداز دلنواز و... نقش بسیار مهمی در رسیدن به توسعه پایدار دارند (Deelstra & Girardet, 2000; Mendes et al, 2008). کشاورزی شهری می‌تواند در ابعاد اجتماعی پایداری در شهرها نیز ایفای نقش کند (Ferris et al, 2001: 561). همچنین از نظر اقتصادی، کشاورزی شهری می‌تواند با ایجاد مشاغل، تولید کالا و خدمات در دستیابی به پایداری در شهرها نقش موثری ایفا نمایند (How & Wheeler, 1999: 15-16).

۲-۴- ارتباط بین کشاورزی شهری و زیرساخت سبز: اهمیت کشاورزی شهری با مجموعه‌ای از گزارش‌های زیستگاه سازمان ملل در مورد چگونگی کار شهرها با طبیعت مورد توجه قرار گرفته است. برای دستیابی به انعطاف‌پذیری زیست‌محیطی و اقتصادی؛ تنوع زیستی باید در نواحی شهری رایج شود (UN Habitat, 2012). یکی از مزایای عمده کشاورزی شهری نقش و سهم مهم آن در محیط‌زیست شهری، زیرساخت سبز و خدمات اکوسیستم مربوطه است (McEldowney, 2017; Golden & Hoghooghi, 2018).

زیرساخت‌های سبز یکی از عناصر مهم در سیاست‌های برنامه‌ریزی اروپا در همه سطوح است. این یکی از ابزارهای اولیه برای دستیابی به استراتژی ۲۰۲۰ یعنی تنوع زیستی در اروپا و همچنین رشد هوشمند، پایدار و همه جانبه تعریف شده توسط اتحادیه اروپا است (European Commission, 2010; European Commission, 2011). کشاورزی شهری به خدمات اکوسیستمی زیرساخت سبز به عنوان یک سرویس تامین برای مواد غذایی، انرژی و مواد خام و نیز از طریق طیف وسیعی از خدمات اکوسیستمی کمک می‌کند. این نکته همواره حائز اهمیت است که کشاورزی شهری جز ضروری سیستم‌های شهری سبز است (Tóth & Timpe, 2017: 9).

۲-۵- رابطه کشاورزی شهری و برنامه‌ریزی شهری: ارتباط کشاورزی شهری و برنامه ریزی شهری از طریق شکل‌گیری مفاهیمی مطابق با شکل زیر در روند توسعه کشاورزی شهری است.

شکل شماره ۱: ارتباط کشاورزی شهری و برنامه‌ریزی شهری

۶-۲- بررسی تجارب موفق جهانی توسعه کشاورزی شهری (پروژه AGRI-URBAN و برنامه URBACT): در اکتبر سال ۲۰۱۵ اتحادیه اروپا برنامه‌ای را شروع کرد که در این سند ابتدا برنامه جامع URBACT و سپس پروژه‌ی AGRI-URBAN و سپس برنامه IAP تهیه شد. در این پروژه ۱۱ شهر در ۱۰ کشور اروپایی که دارای پتانسیل در حوزه کشاورزی شهری بودند به این برنامه پیوستند تا با ایجاد یک زنجیره و تبادل تجارب بتوانند گامی در جهت ارتقا کشاورزی شهری در اتحادیه اروپا بردارند. این پروژه با سفر میان این شهرها و تبادل اطلاعات بین ۱۱ شهر شرکت کننده در پروژه شروع شد.

تصویر شماره ۲: شبکه شهرهای درگیر در پروژه Agri-Urban و برنامه URBACT

الف- برنامه ها و اقدامات فعالیت های پروژه AGRI-URBAN

- شناسایی ذینفعان اصلی که می‌توانند منجر به اجرای بازارهای کشاورزی شهری شوند؛
- تعریف خصوصیات و قوانین بازارهای کشاورزی شهری؛
- تدوین برنامه ارتباطی؛
- ایجاد مارکت‌های تجاری (AGRI-URBAN) که مصرف‌کنندگان را در مورد کیفیت محصولات و پایداری فرآیندهای تولید مطمئن می‌کند؛
- شناسایی اولین منطقه آزمایشی و اجرای آزمایشی به مدت یک هفته؛
- آموزش و آگاهی در مورد موضوع غذای پایدار؛
- کاهش اتلاف مواد غذایی؛
- پروژه آزمایشی تأمین سلف‌های غذاخوری با محصولات ارگانیک محلی برای دانشجویان و دانش آموزان؛
- ایجاد شبکه‌ای بین نهادهای آموزشی، سیستم‌های پذیرایی و غذاخوری، تولیدکنندگان محلی و مزارع آموزشی؛

- تشکیل دوره‌های آموزشی، از جمله بازدیدهای میدانی از مزارع و کارگاه‌های آموزشی در مزارع، برای کودکان و خانواده‌ها برای تولید محصولات کشاورزی و غذای سالم؛
- اجرای مسابقه ایده‌های تجاری برتر؛
 - برگزاری مراسم اعطای جایزه بهترین ایده تجاری؛
 - سازماندهی یک فستیوال غذای محلی که در خیابان‌های شهرها برگزار می‌شود و در طول جشنواره برنامه‌های آشپزی، کارگاه‌ها، جلسات علنی، کنسرت و غیره برگزار می‌شود؛
 - تورهای پیاده‌روی محله‌ای برای گردشگران و شهروندان، به منظور ارتقا تولید محصولات محلی و معرفی تولیدکنندگان محلی، محصولات محلی و فصلی، بیان نقش کشاورزی در مدیریت زمین و حفاظت از محیط‌زیست سالم و بهداشتی؛
 - برگزاری نمایشگاه‌های موقت کشاورزی شهری که در مغازه‌ها و فضاهای متروکه شهر و یا فضاهای عمومی که تولیدکنندگان محلی می‌توانند خود را به مصرف‌کنندگان معرفی کنند؛
 - برنامه ترویج و تبلیغ محصولات غذایی زراعی در بازارهای داخلی و خارجی با هدف تقویت رقابت در بخش محصولات غذایی در اتحادیه اروپا؛
 - ایجاد کانال‌های ارتباطی؛
 - استفاده از قابلیت فضای مجازی و عصر دیجیتال شدن (Instagram و facebook , twitter)؛
 - دفتر مطبوعاتی شهرداری؛
 - روزنامه‌های محلی؛

ب- استراتژی‌های پیشنهادی پروژه AGRI-URBAN

- توسعه روش‌های جدید برای ایجاد شغل و حمایت از کارآفرینی در بخش کشاورزی - غذایی؛
- تشویق و همکاری در تحقیقات و نوآوری برای ایجاد تنوع در تولیدات کشاورزی شهری محلی؛
- توسعه فعالیت‌های اجتماعی - آموزشی و فرهنگی؛
- همکاری در چارچوب منطقه‌ای، استانی برای گسترش نظام‌های بهره‌برداری اراضی؛
- مشارکت در کاهش ضایعات و زباله؛
- انجام فعالیت‌هایی با هدف ارتقا و حفظ گونه‌های محلی؛
- افزایش توجه به پروژه‌های دوچرخه سواری و فعالیت‌های تفریحی؛
- ایجاد شغل به صورت محلی در بخش محصولات غذایی کشاورزی شهری؛
- تمرکز بر اقتصاد سبز و ترویج آن؛
- مبارزه با فقر و بیکاری؛
- کاهش جرم و بزهکاری؛
- ادغام نژادی و احترام به تفاوت‌ها؛
- همه شمولی اجتماعی؛
- توجه به سلامت افرادی جامعه؛
- توجه به میراث فرهنگی؛

۴-۲- چهارچوب سیاستگذاری: پس از بررسی منابع و تجارب موفق در اروپا مدل عملیاتی تحقیق مطابق جدول (۵) استخراج گردیده است تا راهنمای مسیر در ادامه پژوهش قرار گیرد.

جدول شماره ۵: مدل عملیاتی تحقیق

بعد	هدف	راهبرد	سیاست
سیاسی-مدیریتی	ایش توجه به رویکردهای سی مدیریتی (قانون‌گذاری)	ریزی جهت بهره‌برداری از زمین و منابع فیزیکی	یزی برای اراضی بایر در شهر؛ یک اطلس (نقشه) توسط شهرداری که نقاط دارای پتانسیل را مشخص کرده بندی نقاط دارای پتانسیل؛ شه اراضی که منابع آبی دسترسی دارند؛
	سه به رویه‌های برنامه‌ریزی	فیق کشاورزی شهری با برنامه‌ریزی شهری	ی و ثبت کردن مشخصات زمین و منابع آب مناسب (تهیه نقشه)؛ یزی جهت بهره‌برداری از زمین‌ها در شهر جهت انجام فعالیت‌های کشاورزی ؛ اصناف و انجمن‌های محلی؛ ری از گسترش شهر به سمت اراضی کشاورزی؛
	ایش مشارکت شهروندی	گروه‌های محلی؛ جلسات ماهانه با بازیگران؛ کشاورزان داوطلب؛ ری پنل نظر سنجی و پرسش و پاسخ؛	
زیست محیطی	رویکردهای زیست محیطی	عه و گسترش روش‌های رزی شهری زیستی و پایدار	ن از طرح‌های جدید در حوزه‌ی تهیه کمپوست از زباله‌ها؛ اری بهینه از منابع آب‌های سطحی و فاضلاب‌های شهری؛ شهروندان برای اجرای کشاورزی شهری به عنوان یک رویکرد استراتژیک با محیط‌زیست شهری؛ ن محصولات و شیوه‌های سازگار و مناسب برای پرورش در محیط شهری؛
	افزایش پویایی اقتصادی	افزایش تنوع مشاغل اد فرصت‌های شغلی برای اقشار گوناگون	ی کلاس‌های مربوط به بازاریابی؛ ی فروشگاه‌های صنایع دستی؛ کشاورزان جوان و افزایش مهارت‌های کسب‌وکار در آنها؛ کارگاه‌های بسته‌بندی مواد غذایی برای جذب زنان و اقشار آسیب‌پذیر؛ ازی فروشگاه‌های آنلاین؛ ی فروشگاه‌های بزرگ در خود مزارع؛

<p>ه‌گذاری در زمینه کشاورزی شهری</p> <p>نرصت‌های (مساکن ارزان قیمت و مناسب) مسکن برای کشاورزان جدید) مناسب اسکان برای کشاورزان جدید) نزدیک بودن به زمین‌ها یک گزینه مهم سکن در املاک و مستغلات شهری؛</p>	
<p>ی فناوری‌های سازگار با کشاورزی شهری؛ در حوزه روش‌های نوین کشت سالم؛ ی محصولات سازگار با شرایط بومی؛ ی روش‌های کشت مقرون به صرفه؛ ی آزمایشگاه‌های تحقیقاتی جهت تست و آزمایش محصولات و خاک مورد ؛</p>	<p>ن دانش و جریان اطلاعات در کشاورزی شهری</p> <p>تحقیقات کاربردی مناسب در کشاورزی شهری</p> <p>۳۰</p>
<p>ی کلاس‌های آموزشی جهت کشت مواد غذایی سالم؛ دادن به مالکان خصوصی در مورد لزوم اجاره دادن زمین خود به کشاورزان) دادن در مورد طرح‌های تشویقی؛</p>	<p>مقا درک و دانش همگانی</p>

-پیشینه پژوهش: تعداد تحقیق‌های انجام شده با موضوع کشاورزی شهری در حوزه شهرسازی محدود می‌باشد و اغلب این تحقیقات در حوزه‌هایی مانند: «کشاورزی و منابع طبیعی: (حمیدی، ۱۳۹۵؛ زردویی، ۱۳۹۴؛ مطیعی، ۱۳۹۶؛ پورجاوید، ۱۳۹۰؛ ادیبی، ۱۳۹۵) با بررسی مفهوم و اهمیت این رویکرد و تاکید بر جنبه امنیت غذایی»؛ «جغرافیا: (شامی، ۱۳۹۶) با بررسی ظرفیت‌های محیطی و اهمیت کشاورزی شهری» و «معماری منظر: (صادقی، ۱۳۹۰؛ محمدپور، ۱۳۹۶) با تاکید بر جنبه‌های زیبایی و بصری کشاورزی شهری و بهره‌مندی از آن به صورت دیوارها و بام‌های سبز جهت ایجاد فضاهای مثمر» می‌باشد.

ورود بحث کشاورزی شهری در حوزه شهرسازی و توجه به آن به عنوان راه‌حلی جهت رهایی شهرها از معضلاتی که امروزه با آن‌ها درگیر است قدمت چندانی ندارد و تحقیقات انجام شده در این حوزه در ادامه ارائه شده است. تحقیقات انجام شده در این حوزه به شرح زیر می‌باشد:

هربرت ژیرارده (ترجمه:قرائی، ۱۳۸۳) در کتاب خود با عنوان «چگونه شهر پایدار بسازیم» بعد از بررسی بحث پایداری و اثرات ناشی از شهرنشینی، کشاورزی شهری را در کنار بحث‌هایی از قبیل بازیافت مواد زائد به عنوان منابع طبیعی، تغییر در شیوه مصرف انرژی راه حلی جهت رفع اثرات شهرنشینی معرفی می‌کند. وی کشاورزی شهری را به عنوان چشم اندازی برای آینده شهرها معرفی کرده که می‌تواند سرعت حرکت در مسیر توسعه پایدار را تسریع بخشد.

ابراهیمی نیا (۱۳۹۷) در پایان نامه کارشناسی ارشد با عنوان «کاربست اصول کشاورزی شهری در خلق محله سالم: نمونه موردی محله امامزاده یحیی در تهران» به این نتیجه دست یافتند که کشاورزی شهری سلامت ساکنان شهر و محلات را افزایش داده و با ایجاد پیوندی قوی بین ساکنان محلات، آن‌ها را به مشارکت اجتماعی در محله تشویق می‌کند و برافزایش سرزندگی، امنیت محیطی و کاهش افسردگی موثر است. تاثیرات این باغچه‌های کوچک شهری از تاثیرات اجتماعی فراتر رفته و با کاهش هزینه مواد غذایی و ایجاد بازارچه‌هایی برای فروش محصولات، در بعد اقتصادی نیز موثر است.

حسینی (۱۳۹۷) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود در گرایش طراحی شهری با موضوع «چارچوب طراحی شهری با هدف ارتقای ساخت سبز مبتنی بر کشاورزی شهری»، کشاورزی شهری را راهی برای ارتقا وضعیت زیرساخت‌های سبز دانسته و ضمن معرفی زیرساخت‌های سبز به معرفی جایگاه کشاورزی شهری در این زمینه پرداخته است. در این پژوهش کشاورزی شهری خود نوعی ایجاد زیرساخت سبز در شهرها محسوب می‌شود که می‌تواند آثار مهمی را علاوه بر کالبد شهر بر دیگر ابعاد شهر نیز داشته باشد. استفاده از فضاهای رها شده و سبز درون شهرها جهت پرورش گیاهان مثمر می‌تواند یکی از مهم‌ترین این راهکارها باشد.

روضانی (۱۳۹۰) در پایان نامه کارشناسی ارشد طراحی شهری با عنوان «ارتقا کیفیت زیست محیطی شهرها با رویکرد کشاورزی شهری (نمونه موردی: شهر اصفهان)» چنین استدلال می‌کند که رشد بی‌رویه شهرها و گرایش به شهرنشینی اثرات مخربی را برای محیط زیست به همراه دارد و فشارهای زیادی را جهت تامین ملزومات زندگی شهری شامل غذا، انرژی، مواد و مصالح به طبیعت وارد می‌نماید. وی بعد از ذکر آثار مخرب زیست محیطی افزایش جمعیت شهرها با بیان کلیاتی از کشاورزی شهری به بررسی نقش کشاورزی شهری در ایجاد تعادل میان رابطه شهر و محیط زیست به منظور کاهش فشار بر طبیعت و ارتقا کیفیت زیست محیطی شهر پرداخته است.

اگرچه موضوع کشاورزی شهری در ایران قدمت چندانی ندارد اما در کشور های توسعه یافته چون انگلستان، ایالات متحده و... به مرحله اجرا و بهره‌وری رسیده است. این رویکرد نخستین بار توسط جک اسمیت در سال ۱۹۹۶ در کتابی با عنوان «کشاورزی شهری: غذا، شغل و شهر پایدار» معرفی شد. اسمیت در کتاب خود آینده کشاورزی شهری، کشاورزان شهری، تاثیرات کشاورزی شهری، معضلات و پیشرفت کشاورزی شهری را بیان کرده است. جک اسمیت به پاس فعالیت های خود در این زمینه به عنوان پدر کشاورزی شهری معرفی شده است.

سپس در سال ۱۹۹۹ و ۲۰۰۰ هربرت ژیرارده با چاپ کتاب چگونه شهر پایدار بسازیم؟، و سپس با چاپ مقاله‌ای با عنوان «کشاورزی شهری و سرمایه های پایدار» شالوده ساخت شهری پایدار با استفاده از کشاورزی شهری را بیان می‌کند. از دیگر تحقیقات در این حوزه می‌توان به کتاب «آگروپولیس» (لوک موگ، ۲۰۰۵) اشاره کرد که به بررسی نقش کشاورزی شهری در پایداری و ابعاد اجتماعی آن مثل سرزندگی، پایداری و کاهش فقر پرداخته شده است.

کول و اسمیت (۲۰۰۸) در کتاب خود با عنوان «کشت در شهر سالم: استفاده از شواهد برای سیاست های کشاورزی شهری» کشاورزی شهری به به عنوان پاسخی به معضلات شهری در ابعاد مختلف دانسته و سپس به بیان مزایا و تاثیر ابعاد مختلف کشاورزی شهری پرداخته است.

محمدسامر (۲۰۱۶) در کتابی با عنوان «کشاورزی شهری» به بیان برنامه ریزی مکانی کشاورزی شهری و سپس در برنامه‌ریزی کاربری اراضی جایگاهی را برای این رویکرد در نظر می‌گیرد. سپس به جنبه های اجرای این رویکرد در قالب دیوار های سبز، بام های سبز و باغ‌های شهری پرداخته و در نهایت جنبه‌های اقتصادی این کشاورزی شهری را بررسی نموده است.

پژوهش های انجام شده در حوزه کشاورزی شهری گام‌های مهمی را در راستای شناخت ویژگی‌های کشاورزی شهری برداشته‌اند. اما آنچه که مهم است اغلب این تحقیقات در حوزه‌هایی به غیر از شهرسازی صورت گرفته است و تعداد محدودی از آنها در حوزه شهرسازی می‌باشد، که این تعداد نیز در حوزه طراحی شهری قرار دارند. نکته مهم دیگر توجه اندک این تحقیقات به بحث اجرایی این رویکرد است، که تنها به بررسی ویژگی و مزایای رویکرد پرداخته شده است. از جمله خلا های موجود در این پژوهش‌ها می‌توان به همه جانبه نبودن و تاکید بر گروه خاصی از کنشگران و ذی‌نفعان اشاره نمود. اغلب این پژوهش‌ها با راهبرد صرفاً کمی یا کیفی انجام شده‌اند که این خود می‌تواند عاملی برای نادیده گرفته شدن جنبه‌هایی از این رویکرد باشد. در پژوهش های انجام شده در داخل کشور تاکید آن‌ها بر حل یک مشکل با استفاده از رویکرد کشاورزی شهری می‌باشد (ارتقا کیفیت زیست محیطی (روضانی، ۱۳۹۰)، خلق محله سالم (ابراهیمی نیا، ۱۳۹۷)، ارتقا زیر ساخت های سبز (حسینی، ۱۳۹۷) در حالی که این تحقیق به دنبال معرفی سازوکار اجرایی و معرفی یک فرآیند عملیاتی برای این رویکرد است. در پژوهش حاضر سعی شده با استفاده از راهبردی آمیخته (جامع نگر) و همچنین بررسی تجارب موفق که تا حد زیادی می‌تواند راه‌گشای عملی نمودن این رویکرد باشد خلاهای پژوهش‌های گذشته را رفع نمود. و با دسته بندی نمودن شاخص‌ها و سنجه‌های این رویکرد در ابعاد، موضوع و سطوح مختلف به یک سازوکار اجرایی جهت تحقق این رویکرد کشاورزی شهری دست یافت. نکته مهم در این تحقیق وجود یک فرآیند رفت و برگشتی جهت استخراج مدل تحقیق است که حاصل تلفیق تئوری و تجارب بررسی شده می‌باشد.

۳- روش پژوهش

در این پژوهش با روش توصیفی-تبیینی به بررسی تطبیقی سیاست‌های موفق کشاورزی شهری پرداخته شده است. از آنجا که ساختار برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری ایران و در سطح خردتر شهر اصفهان منحصر به فرد است و زمینه‌های مشابه کمتری با سایر کشورها وجود دارد، مطالعات تطبیقی در زمینه سیاست‌گذاری جهت توسعه کشاورزی شهری در شهر اصفهان نیازمند استفاده تلفیقی از رویکرد عمومیت‌گرا و کشف مغایرت و مشابهت در پژوهش تطبیقی است. با رویکرد عمومیت‌گرا می‌توان نتایج را در مولفه‌های یکسان مورد بررسی قرار داده و با رویکرد کشف مغایرت و مشابهت‌ها، می‌توان ایدئولوژی سیاسی حاکم و سایر سیاست‌ها و برنامه‌های متفاوت را در روند توسعه کشاورزی شهری وارد نمود. استفاده از این رویکرد با هدف رسیدن به مولفه‌ها و سیاست‌های کلیدی در نظام‌های مشابه و غیرمشابه اما متناسب با ساختار برنامه‌ریزی و مدیریتی ایران و شهر اصفهان صورت می‌گیرد. ابتدا موارد موفق در زمینه توسعه کشاورزی شهری شناسایی و مورد تحلیل واقع شده است تا بتوان سیاست‌های موثر و موفق را استخراج نمود. سپس با استفاده از روش بررسی تطبیقی و طی مراحل آن در کنار بهره‌بردن از تحلیل محتوا تلاش بر شده تا سیاست‌های تطبیقی و اولیه استخراج گردد.

لذا جهت بهبود ارائه سیاست‌های کارآمد و کارا در شهر اصفهان لازم دیده شد تا به کارشناسان و خبرگان حوزه مسائل شهری، در شهر اصفهان مراجعه گردد. بعد از تهیه پرسشنامه، طی روند انتخاب این کارشناسان توسط پژوهشگر و با استفاده از روش گلوله برفی در مجموع تعداد نمونه در ۳۳ نفر به حد اشباع و تعادل رسید. سپس پرسشنامه‌های (نیمه ساختاریافته) تدوین شده توسط این افراد تکمیل گردید.

۴- معرفی محدوده پژوهش

• ویژگی‌های استان اصفهان

اصفهان در ۴۳۵ کیلومتری استان تهران و در جنوب این استان قرار دارد. شهر اصفهان دارای طول جغرافیایی (۵۱ درجه و ۳۹ دقیقه و ۴۰ ثانیه شرقی) و عرض جغرافیایی (۳۲ درجه و ۳۸ دقیقه و ۳۰ ثانیه) شمالی می‌باشد. این استان از قسمت شرقی با استان یزد و خراسان جنوبی، از سمت شمال با استان سمنان، قم و مرکزی، از قسمت غربی با استان‌های لرستان و چهارمحال و بختیاری، از سمت جنوب با استان‌های کهگیلویه و بویراحمد و فارس هم‌جوار است. محدوده شهری آن به پانزده منطقه شهری تقسیم می‌شود و در خارج از محدوده شهری از سمت غرب به خمینی شهر و نجف آباد، از سمت جنوب کوه‌صفه و سپاهان‌شهر، از سمت شمال شاهین‌شهر و از سمت شرق به سگزی متصل می‌شود (آمارنامه شهر اصفهان، ۱۳۹۸: ۱۵ و ۱۶).

استان اصفهان با مساحت ۱۰۶ هزار کیلومتر مربع در نواحی فلات مرکزی ایران واقع شده است. منطقه اصفهان، محدوده‌ای است به مرکزیت شهر اصفهان با ۲۹ شهر و ۱۰ دهستان، این منطقه شامل پنج قطب کشاورزی بوده است؛ که پس از تاسیس کارخانه ذوب‌آهن به دو قطب، یکی به مرکزیت شهر اصفهان و دیگری به کارخانه ذوب‌آهن تقسیم می‌گردد (زیاری، ۱۳۷۶: ۴۳).

ارتفاع سطح شهر از سطح عمومی دریاها حدود ۱۵۷۰ متر می‌باشد و در قسمت شمالی و شرقی به کویر و در قسمت غربی و جنوبی به سلسله کوه‌های زاگرس محدود می‌گردد. وجود آب زاینده‌رود که از رشته کوه‌های زاگرس (زردکوه بختیاری) سرچشمه می‌گیرد دلیل اصلی پیدایش این شهر است. شهر اصفهان روی دشتی هموار با شیب حدودی ۰.۲٪ و به سمت شمال شرق قرار دارد (سایت شهرداری اصفهان).

در برنامه‌ریزی شهری، تقسیم یک شهر را به مناطق ویژه با مرزهای معین برای نقش‌پذیری هریک از این مناطق، «منطقه‌بندی شهری» می‌گویند (شکویی، ۱۳۷۷: ۲۴۱). طبق منطقه‌بندی شهرداری اصفهان در سال ۱۳۹۲، شهر به ۱۵ منطقه تقسیم می‌شود. در تقسیم بندی مناطق شهری در شهر اصفهان، رودخانه زاینده‌رود شهر را به دو قسمت شمالی و جنوبی تقسیم می‌کند. نیمه جنوبی آن شامل سه منطقه ۵، ۶ و ۱۳؛ و نیمه شمالی رودخانه شامل دوازده منطقه دیگر است. محور چهارباغ، شهر را به دو نیمه شرقی و غربی تبدیل می‌کند (سایت شهرداری اصفهان).

۵- بحث و تحلیل یافته‌های حاصل از روش در فرآیند پژوهش

پس از تکمیل پرسشنامه (نیمه ساختاریافته) توسط متخصصین امور شهری در شهر اصفهان، جهت بررسی و تحلیل کیمیت پاسخ‌ها از آمار توصیفی بهره برده شده تا بتوان میزان کارایی مدل عملیاتی تحقیق را در شهر اصفهان با توجه به نظر متخصصان

بررسی نمود. جهت تحلیل این داده‌ها از نرم افزارهای Excel و Spss بهره برده شده است. سوالات ارائه شده در پرسشنامه در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، مدیریتی و ... دسته بندی شده و در نهایت با توجه به امتیاز هر سیاست در روند تکمیل پرسشنامه و پیشنهادات کارشناسان مذکور آن دسته از سیاست‌ها که در شهر اصفهان قابلیت اجرایی داشته شناسایی شده و در نهایت مناطق دارای پتانسیل جهت توسعه کشاورزی شهری پیشنهاد گردیده است. در کنار نتایج حاصل از تکمیل پرسشنامه نیز نگاهی به اسناد فرادست در شهر اصفهان از جمله طرح جامع، طرح تفصیلی و برنامه راهبردی اصفهان ۱۴۰۰ شده است تا با این بررسی بتوان علاوه بر روشن نمودن جایگاه و میزان اهمیت، وجود زیرساخت‌ها و میزان همسو بودن اهداف و راهبردهای اسناد با مسئله مورد بررسی را روشن ساخت. لازم به ذکر است در اسناد فرادست و سایر برنامه‌ها صریحا به معرفی و بیان جایگاه کشاورزی شهری پرداخته نشده است، اما می‌توان با بررسی این اسناد میزان تحقق کشاورزی شهری را با توجه به چشم‌انداز، اهداف و راهبردهای این اسناد بررسی و تحلیل نمود که نتایج آن در جدول شماره ۲ بیان شده است. سپس در ادامه به ارائه سیاست‌های تطبیقی در شهر اصفهان در مقایسه با نمونه‌های بررسی شده پرداخته می‌شود.

جدول شماره ۲- مزیت‌های توسعه کشاورزی شهری در شهر اصفهان در راستای اهداف و چشم‌انداز اسناد فرادست

مزیت	بعد
کاهش آلودگی هوا، مدیریت آب‌های سطحی	محیطی
توسعه صنعت گردشگری، کاهش هزینه تولید، توزیع و انبار، فراهم نمودن زمینه فعالیت‌های خرد برای زنان	سocio-economic
افزایش تعاملات اجتماعی، پویایی شهری، ارتقا امنیت اجتماعی، ایجاد ارتباط موثر میان کودکان و طبیعت	سocio-economic
افزایش تحرک و فعالیت فیزیکی	سلامت

نمونه موردیها		اسپهان	تهران	اصفهان	مشهد	کرج	سبزگ	فارسه	چابهار	تهران	اصفهان
سیاستها											
برگزاری کلاسهای مربوط به بازاریابی											
راهاندازی فروشگاههای صنایع دستی											
آموزش کشاورزان جوان و افزایش مهارتهای کسب و کار در آنها											
ایجاد کارگاههای بستهبندی مواد غذایی برای جذب زنان و افشار آسیب پذیر											
راهاندازی فروشگاهها آنلاین											
راهاندازی فروشگاههای بزرگ در خود مزارع											
یافتن فرصتهای مناسب مسکن برای کشاورزان جدید											
تهیه مسکن در املاک و مستغلات شهری											

شکل شماره ۳: سیاست‌های تطبیقی بعد اقتصادی

نمونه موردیها		اسپهان	تهران	اصفهان	مشهد	کرج	سبزگ	فارسه	چابهار	تهران	اصفهان
سیاستها											
طراحی یک اطلس (نقشه) توسط شهرداری											
الویتبندی نقاط دارای پتانسیل کشاورزی شهری											
تهیه نقشه اراضی که منابع آبی دسترسی دارند											
برنامهریزی برای ایجاد مشوقها و حمایتهای قانونی جهت اجاره دادن زمین به کشاورزان شهری											
چلوگریر از گسترش شهر به سمت اراضیکشاورزی											
تشکیل یک اصناف و انجمنهای محلی											
تشکیل جلسات ماهیانه با بازیگران											
جذب کشاورزان داوطلب											
راهاندازی پیل نظر سنجی و پرسش و پاسخ											
برگزاری جشنوارههای فصلی											
راهاندازی بازارهای موقت کشاورزی شهری											
برگزاری برنامههای همگانی در آخر هفته در محل پروژهها مانند تورهای پیاده روی و مسابقات دوچرخه سواری											

شکل شماره ۴: سیاست‌های تطبیقی بعد سیاسی-مدیریتی

اسپانیا	ایتالیا	پرتغال	انگلستان	آلمان	یونان	فرانسه	سوئد	کره	ژاپن	اصفهان

شکل شماره ۵: سیاست‌های تطبیقی بعد زیست محیطی

اسپانیا	ایتالیا	پرتغال	انگلستان	آلمان	یونان	فرانسه	سوئد	کره	ژاپن	اصفهان

شکل شماره ۶: سیاست‌های تطبیقی بعد اجتماعی

۷- نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده

نتایج حاصل از بررسی اسناد فرادست بدین شرح است که که مدل عملیاتی ارائه شده در کنار سیاست‌های استخراج شده به خوبی اهداف اسناد فرادست را پوشش داده و توسعه کشاورزی در شهر اصفهان حرکت در مسیر پاسخگویی و دستیابی به اهداف و چشم-انداز طرح‌های فرادست می‌باشد. همچنین با توجه به بررسی اسناد فرادست و نتایج حاصل از تکمیل پرسشنامه نقش هر دسته از سیاست‌های توسعه کشاورزی شهری به شرح زیر است.

الف) نقش سیاست‌ها و شاخص‌های سیاسی-مدیریتی در توسعه کشاورزی شهری در شهر اصفهان

سیاست‌های سیاسی-مدیریتی در کنار سایر سیاست‌های موثر بر توسعه کشاورزی شهری یکی از دسته سیاست‌های اولیه مهم و تاثیر بر توسعه کشاورزی شهری دانست. قبل از توسعه کشاورزی شهری لازم است سیاست‌ها و برنامه‌های مدیریتی مناسب برای آن تدوین گردد.

با توجه به نظر متخصصان می‌توان به این نتیجه رسید که اکثر متخصصان جلوگیری از گسترش شهر به سمت اراضی کشاورزی، برنامه‌ریزی برای اراضی بایر، طراحی یک اطلس (نقشه) توسط شهرداری که نقاط دارای پتانسیل را مشخص کرده است، تشکیل گروه‌های محلی، تشکیل اصناف و انجمن‌های محلی، ایجاد یک نهاد متولی برای امور کشاورزی شهری، تعیین سازمان‌ها و زیر مجموعه‌های آن جهت قانون‌گذاری و برنامه‌ریزی فعالیت‌های مربوط به کشاورزی شهری، حمایت و پشتیبانی از فعالان کشاورزی شهری در زمینه‌های تولید، آموزش و بهره‌برداری از محصولات، تشکیل جلسات ماهانه با بازیگران، برگزاری برنامه‌های همگانی (در آخر هفته) در محل پروژه‌ها مانند تورهای پیاده‌روی و مسابقات دوچرخه سواری، برگزاری جشنواره‌های فصلی در باغ‌ها و راه‌اندازی بازارهای موقت کشاورزی شهری را به عنوان سیاست‌های مفید جهت توسعه کشاورزی شهری می‌دانند؛ و با توجه به سیستم‌های مدیریتی و سیاست‌گذاری سازمانی این شهر این شاخص‌ها و سیاست‌ها قابلیت اجرایی بیشتری در شهر اصفهان دارند و می‌توانند سبب گسترش توسعه کشاورزی شهری در شهر اصفهان شوند. همچنین مواردی مانند راه‌اندازی پنل نظر سنجی و پرسش و پاسخ، برنامه‌ریزی برای ایجاد مشوق‌ها و حمایت‌های قانونی جهت اجاره دادن زمین به کشاورزان شهری (دادن امتیازهای خاص به زمین‌های تحت پوشش کشاورزی شهری) و برنامه‌ریزی جهت بهره‌برداری از زمین‌های شهری را سیاست‌های چندان مناسبی در

شهر اصفهان نمی‌داند. در مورد دو مورد اخیر دلیل عدم کارایی آن بدین شرح است: در کشاورزی شهری تمرکز باید بر روی استفاده از فضاهای بلا استفاده اماکن مسکونی و ساختمان‌ها برای کشاورزی باشد، نه اختصاص زمین برای کشاورزی! اگر به دنبال اختصاص زمین برای کشاورزی باشیم، هیچ تفاوتی با کشاورزی سنتی نخواهد داشت؛ چرا که در این جا ما فقط زمین کشاورزی را به درون شهر کشانیم، پس باید تمرکز بر روی تدوین سازوکارهای فروش محصولات مازاد تولید خانوار و همچنین فرهنگ‌سازی این رویکرد در میان شهروندان داشت. در واقع باید میزان استفاده از اراضی موجود در شهر را به حداقل رسانده و مسیر توسعه کشاورزی شهری در فضاهای موجود را دنبال نموده و از استفاده چند عملکردی از فضاها بهره‌مند شویم.

ب) نقش سیاست‌ها و شاخص‌های زیست‌محیطی در توسعه کشاورزی شهری در شهر اصفهان

دسته دیگری از شاخص‌ها و سیاست‌های موثر در کشاورزی شهری، دسته زیست‌محیطی هستند که در جایگاه ویژه‌ای قرار دارند. موارد ذکر شده در این دسته شامل برخی از جنبه‌های زیست‌محیطی این رویکرد می‌باشد.

با توجه به پاسخ متخصصان می‌توان اینگونه استنباط نمود که اکثر کارشناسان و متخصصان معتقد هستند که سیاست‌هایی از قبیل حمایت از طرح‌های جدید در حوزه تهیه کمپوست از زباله‌ها، بهره‌برداری بهینه از منابع آب‌های سطحی و فاضلاب‌های شهری، تشویق شهروندان برای اجرای کشاورزی شهری به عنوان یک رویکرد استراتژیک سازگار با محیط‌زیست شهری و شناخت محصولات و شیوه‌های سازگار و مناسب برای پرورش در محیط شهری، همگی از سیاست‌ها و شاخص‌های کارا جهت توسعه کشاورزی شهری در شهر اصفهان هستند.

ج) نقش سیاست‌ها و شاخص‌های اقتصادی در توسعه کشاورزی شهری در شهر اصفهان

یکی از جنبه‌ها و دسته‌های مهم هر طرح و پروژه جنبه اقتصادی آن می‌باشد. سیاست‌ها و شاخص‌های اقتصادی کشاورزی شهری، همواره حائز اهمیت خواهد بود، چرا که تحلیل عملکرد اقتصادی آن و بازدهی‌هایی که خواهد داشت می‌تواند بر سایر جنبه‌های آن بسیار تاثیرگذار باشد و بر میزان موفقیت آن اثر گذارد.

حال به بررسی و تحلیل این سیاست‌ها و شاخص‌ها جهت توسعه کشاورزی شهری در شهر اصفهان پرداخته می‌شود. می‌توان اینگونه استنباط نمود که اغلب کارشناسان و متخصصان سیاست‌ها و شاخص‌های مانند ایجاد کارگاه‌های بسته‌بندی مواد غذایی برای جذب زنان و اقشار آسیب‌پذیر، راه‌اندازی فروشگاه‌های بزرگ در خود مزارع و راه‌اندازی فروشگاه‌های آنلاین جهت فروش محصولات، از جمله موارد کارا و تاثیرگذار در توسعه کشاورزی شهری در شهر اصفهان هستند. اما سیاست‌ها و شاخص‌هایی مانند برگزاری کلاس‌های مربوط به بازاریابی، راه‌اندازی فروشگاه‌های صنایع دستی و آموزش کشاورزان جوان و افزایش مهارت‌های کسب‌وکار در آنها نه به عنوان سیاست‌ها و شاخص‌های اصلی، بلکه بیشتر به عنوان سیاست‌های پشتیبان توسعه کشاورزی در شهر اصفهان محسوب می‌شوند. همچنین یافتن فرصت‌های (مساکن ارزان قیمت و مناسب) مسکن برای کشاورزان جدید و تهیه مسکن در املاک و مستغلات شهری نمی‌تواند با توجه به سیاست‌های مربوط به مسکن در شهر اصفهان کارایی خوبی داشته باشد.

د) نقش سیاست‌ها و شاخص‌های اجتماعی در توسعه کشاورزی شهری در شهر اصفهان

دسته دیگر از سیاست‌ها و شاخص‌های تاثیرگذار بر توسعه کشاورزی شهری سیاست‌ها و شاخص‌های اجتماعی می‌باشد. کشاورزی شهری علاوه بر داشتن عملکردهای اقتصادی و زیست‌محیطی و ... می‌تواند دارای عملکردهای اجتماعی و فرهنگی گسترده‌ای باشد. لذا بررسی سیاست‌ها و شاخص‌های موثر اجتماعی توسعه کشاورزی شهری حائز اهمیت می‌باشد.

از نظر متخصصان می‌توان چنین تحلیل نمود که از نظر کارشناسان سیاست‌ها و شاخص‌هایی از جمله کوتاه کردن زنجیره غذایی، مشارکت جهت کشت محصولات غذایی محلی، راه‌اندازی بازارچه‌های هفتگی در مزارع شهری، راه‌اندازی باغ‌های همگانی (اجتماعی) و برگزاری مناسبت‌های رسمی و رویدادهای فرهنگی در مزارع کشاورزی شهری^۷، از جمله شاخص‌ها و سیاست‌های تاثیرگذار و موثر بر توسعه کشاورزی بوده و مواردی از جمله آموزش کشت مواد غذایی سالم و ارگانیک، شناسایی روش‌های کشت مقرون به صرفه،

^۷ برخی از سیاست‌ها و شاخص‌های ارائه شده با سایر سیاست‌ها و شاخص‌های ارائه شده در بخش‌های قبلی همپوشانی داشته و برای ارائه تحلیل این موارد مفهوم آنها در یک سوال گنجانده شده است.

شناسایی محصولات سازگار با شرایط بومی، برگزاری کلاس‌های آموزشی جهت کشت مواد غذایی سالم، تحقیق در حوزه روش‌های نوین کشت سالم و شناسایی فناوری‌های سازگار با کشاورزی شهری، برگزاری کارگاه‌های آموزشی به عنوان سیاست‌های ثانویه و پشتیبان توسعه کشاورزی شهری در شهر اصفهان هستند. و مواردی مانند آگاهی دادن به مالکان خصوصی در مورد لزوم اجاره دادن زمین خود به کشاورزان (آگاهی دادن در مورد طرح‌های تشویقی)، به دلیل "عدم تأیید سیاستی مانند توسعه کشاورزی شهری در اراضی موجود و اشغال زمین‌های موجود در شهر توسط کشاورزی" و توجه به میراث فرهنگی و راه اندازی پروژه‌های کشاورزی شهری در سایت‌های فرهنگی، به دلیل "وجود حساسیت‌های موجود در سایت‌های فرهنگی شهر اصفهان" نمی‌توانند خیلی موثر و کارا باشند.

۸- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری کلی

پژوهش حاضر با هدف کلی شناسایی سیاست‌های موثر برنامه‌ریزی شهری جهت توسعه کشاورزی شهری در شهر اصفهان صورت پذیرفته است. با مطالعات انجام شده در این رابطه می‌توان این گونه اظهار نمود که برنامه‌ریزی شهری می‌تواند نقش موثری در توسعه و گسترش کشاورزی شهری در شهر اصفهان داشته باشد. مدیریت بهره‌برداری از زمین، سرمایه‌گذاری و جذب سرمایه، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، دانش و جریان اطلاعات، درک و دانش همگانی، مشارکت و فرهنگ شهروندی، امنیت غذایی، هویت و حس تعلق، همه از موارد موثر بر توسعه کشاورزی شهری می‌باشند. شهر اصفهان با توجه به پتانسیل‌های گوناگون در زمینه‌های مختلف جهت توسعه کشاورزی شهری مناسب می‌باشد. همچنین با بررسی اسناد فرادست تهیه شده برای شهر اصفهان می‌توان این گونه استنباط نمود که به دلیل هم‌سو بودن سیاست‌های کشاورزی شهری با اهداف و راهبردهای اسناد فرادست، این رویکرد نوین در شهرسازی معاصر قابلیت کارایی و اجرایی دو چندان در شهر اصفهان را دارا می‌باشد. توسعه کشاورزی شهری در شهر اصفهان در واقع پاسخ مناسبی است به اهداف مد نظر طرح‌های تهیه شده و گامی موثر در راستای توسعه پایدار و پایداری اکولوژیکی در این شهر است.

شهر اصفهان همانطور که گفته شد به دلیل داشتن پتانسیل‌های بلقوه و بلفعل می‌تواند در زمینه توسعه کشاورزی شهری بسیار موفق باشد. اراضی کشاورزی موجود در منطقه ۹ واقع در غرب شهر، اراضی کشاورزی منطقه ۱۲ و ۱۱ در شمال شهر، اراضی کشاورزی مجاور پارک نازوان و بیشه حبیب، فضاهای اطراف رودخانه زاینده‌رود و مادی‌ها، و فضای اطراف پارک کوهستانی صفه همه می‌تواند به فضاهای بکری جهت توسعه کشاورزی شهری و ایجاد فضاهای شهری موفق مورد استفاده قرار گیرد. با توجه به جایگاه گردشگری در شهر اصفهان این فضاها می‌توانند با حفظ سرزندگی و هویت شهر به نقاطی جهت جذب گردشگر تبدیل شوند و جایگاه مناسبی در اقتصاد گردشگری شهر پیدا کنند. با ایجاد بازارچه‌های محلی و ایجاد برنامه‌های فرهنگی این فضاها به نقاطی جذاب برای گردشگران خارجی تبدیل می‌شوند با توجه به اینکه این فضاها در ذهن گردشگران اروپایی فضاهای آشنا و دلچسب است. پراکندگی این نقاط دارای پتانسیل در قسمت‌های مختلف شهر باعث می‌شود تا تمام ساکنین و شهروندان ساکن در شهر اصفهان بتوانند از وجود چنین فضاهایی بهره‌مند گردند. با توجه به روند افزایش جمعیت در شهر اصفهان و تبعات منفی آن مانند کمبود منابع و افزایش آلودگی ایجاد چنین فضاهایی در ساختار شهر می‌تواند علاوه بر افزایش سرزندگی، حس مشارکت اجتماعی، افزایش امنیت، پویایی و ... می‌تواند از سایر مزایای آن در راستای افزایش جمعیت بهره برد. باتوجه به تلاش جهت حفظ اراضی کشاورزی در محدوده شهر اصفهان و جلوگیری از تصرف و ساخت و ساز در این اراضی ارزشمند تلاش جهت توسعه کشاورزی در این اراضی می‌تواند بسیار مفید واقع شود. قبل از هرگونه اقدام در این اراضی لازم است تا دسته‌ای از سیاست‌ها در این زمینه مورد مطالعه و بررسی واقع گردد تا بتوان بهترین پاسخ را از این رویکرد بدست آورد مانند شناسایی فناوری‌های سازگار با کشاورزی شهری در شهر اصفهان، تحقیق در حوزه روش‌های نوین کشت سالم، شناسایی محصولات سازگار با شرایط بومی، شناسایی روش‌های کشت مقرون به صرفه، شناخت محصولات و شیوه‌های سازگار و مناسب برای پرورش در محیط شهری، راه‌اندازی آزمایشگاه‌های تحقیقاتی جهت تست و آزمایش محصولات و خاک مورد استفاده. با توجه به موارد گفته شده اولین قدم جهت توسعه کشاورزی در شهر اصفهان شناسایی نقاط و اراضی دارای پتانسیل در این شهر می‌باشد. در نتیجه لازم است لایه اطلاعاتی از این اراضی و موقعیت آن‌ها در شهر اصفهان تهیه گردد تا بتوان هوشمندانه‌تر چشم‌اندازی مناسبی را برای این اراضی تدوین نمود.

طراحی نقشه از نقاط دارای پتانسیل در شهر توسط شهرداری، تهیه نقشه از اراضی که به منابع آبی دسترسی دارند یا اراضی که باید در راستای تامین منابع آبی آن تدابیری اندیشیده شود، شناسایی و ثبت مشخصات اراضی که مناسب دیده می‌شوند، برنامه‌ریزی جهت استفاده از اراضی بایر، برنامه‌ریزی جهت بهره‌برداری از زمین‌ها در شهر جهت فعالیت‌های کشاورزی شهری، الویت‌بندی نقاط دارای پتانسیل، برگزاری جلسات جهت افزایش آگاهی ساکنان از این رویکرد جدید و جذب مشارکت محلی از جمله این سیاست‌ها در این مرحله می‌باشد.

بعد از مراحل فوق لازم است تا فعالیت‌های دیگری در این راستا صورت پذیرد تا شهروندان با این رویکرد و مزایای آن در زندگی و بهبود شرایط شهرشان آشنا گردند. مانند تشکیل صنف و گروه‌های محلی جهت اقدام به توسعه کشاورزی شهری در اراضی حاشیه رودخانه و مادی‌ها، تشویق شهروندان برای اجرای کشاورزی شهری به عنوان یک رویکرد استراتژیک سازگار با محیط‌زیست شهری، حمایت از طرح‌های جدید در حوزه‌ی تهیه کمپوست از زباله‌ها، بهره‌برداری بهینه از منابع آب‌های سطحی و فاضلاب‌های شهری، این دسته از فعالیت‌ها به عنوان زمینه ساز توسعه کشاورزی شهری عمل می‌کنند.

در نهایت بعد از ایجاد چنین فضاهایی می‌توان به روش‌های گوناگون از مزایای آن در بطن شهرها بهره‌مند گردید و طیف وسیعی از فعالیت‌های کلان و خرد را در این فضاها بکار گرفت تا نتیجه آن را در نقش و جایگاه شهر اصفهان در چشم‌انداز آینده کشور ایران ملاحظه نمود. از جمله این فعالیت‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره نمود.

- کشت محصولات غذایی محلی؛
- تعیین سازمان‌ها و زیر مجموعه‌های آن جهت قانون‌گذاری و برنامه‌ریزی فعالیت‌های مربوط به کشاورزی شهری؛
- راه‌اندازی فروشگاه‌های آنلاین؛
- ایجاد کارگاه‌های بسته‌بندی مواد غذایی برای جذب زنان و اقشار آسیب‌پذیر؛
- راه‌اندازی بازارچه‌های هفتگی در مزارع شهری؛
- راه‌اندازی فروشگاه‌های بزرگ در خود مزارع؛
- راه‌اندازی بازارهای موقت محصولات غذایی کشاورزی شهری؛
- جلوگیری از گسترش شهر به سمت اراضی کشاورزی؛
- ایجاد یک نهاد متولی برای امور کشاورزی شهری؛
- برگزاری برنامه‌های همگانی در آخر هفته در محل پروژه‌ها مانند تورهای پیاده‌روی و مسابقات دوچرخه سواری؛
- برگزاری جشنواره‌های فصلی در باغ‌ها؛
- برگزاری مناسبت‌های رسمی و رویدادهای فرهنگی در مزارع کشاورزی شهری؛
- تشکیل جلسات ماهانه با بازیگران؛
- حمایت و پشتیبانی از فعالان کشاورزی شهری در زمینه‌های تولید، آموزش و بهره‌برداری از محصولات؛
- راه‌اندازی باغ‌های همگانی (اجتماعی)؛
- برگزاری کلاس‌های آموزشی جهت کشت مواد غذایی سالم؛
- آموزش کشت مواد غذایی سالم و ارگانیک؛
- توجه به میراث فرهنگی و راه‌اندازی پروژه‌های کشاورزی شهری در سایت‌های فرهنگی؛
- کاهش جرم و بزهکاری با بهره‌برداری از فضاهای جرم‌خیز در پروژه‌های کشاورزی شهری؛
- جذب کشاورزان داوطلب؛
- آموزش کشاورزان جوان و افزایش مهارت‌های کسب‌وکار در آنها؛
- راه‌اندازی پنل نظر سنجی و پرسش و پاسخ؛
- راه‌اندازی فروشگاه‌های صنایع دستی؛
- برگزاری کلاس‌های مربوط به بازاریابی؛

در نهایت لازم به ذکر است که از دو عنصر اصلی یعنی رودخانه زاینده رود و مادی‌ها در شهر اصفهان در راستای توسعه کشاورزی شهری نمی‌توان غافل شد چرا که این دو عنصر همچون اسکلت و مویرگ‌هایی در سراسر بافت شهر اصفهان نفوذ کرده و فضاهای پر اهمیتی را در اطراف خود شکل داده‌اند.

الف) نقش رودخانه زاینده‌رود در توسعه کشاورزی شهری

رودخانه زاینده‌رود و محور چهارباغ عباسی، همواره دو محور مهم در شکل‌دهی به ساختار فضایی شهر اصفهان هستند. توسعه شهر حول این دو محور اتفاق می‌افتد. قرارگیری محور آبی در میان شهر دلیلی بر شکل‌گیری فضایی وسیع و گسترده از فضاهای سبز و باز در کنار این محور است؛ و در راستای ضلع غربی-شرقی شهر مجموعه‌ای از پارک‌های خطی شکل گرفته است (روضانی، ۱۳۹۱: ۹). یکی از مهم‌ترین و اصلی‌ترین نقاط جهت توسعه کشاورزی شهری در شهر اصفهان پارک‌های شهری هستند. که شهر اصفهان به دلیل بهره‌مندی گسترده از پارک‌های شهری در اطراف محور زاینده‌رود از پتانسیل بالایی برخوردار است.

ب) نقش مادی‌ها در توسعه کشاورزی شهری

عواملی همچون اقلیم و آب و هوا در کنار برخی از عوامل انسانی و مدیریتی در شهر اصفهان به گسترش کشاورزی در این شهر کمک نموده است. اما آنچه که می‌تواند حایز اهمیت باشد نقش مادی‌ها در سطح شهر می‌باشد که خود پتانسیلی را در حوزه‌های مختلف ایجاد می‌کند. رودخانه زاینده‌رود با طول ۳۵۰ کیلومتر، به عنوان بزرگ‌ترین رودخانه فلات مرکزی در حوضه‌ی آبریز زاینده‌رود قرار دارد. این رودخانه یکی از عوامل تشکیل دهنده ساختار اصلی شهر اصفهان است که در ترکیب فضاهای باز و ساخته شده‌ی پیرامون، الگوی ویژه‌ای را برای شهر رقم زده‌است. از پدیده‌های منبعت از کنش زاینده‌رود، مادی‌ها و کانال‌های آب درون شهر می‌باشند که در زمان‌های گذشته به عنوان شریان‌های مهم تامین‌کننده‌ی آب آشامیدنی و کشاورزی به شمار می‌آمدند؛ نقش مادی‌ها در ایجاد محله‌ها، کوچه‌ها و سازمان فضایی شهر اصفهان بسیار مهم است (شهپریان فاخر، ۱۳۹۴: ۴۳). به عبارتی استخوان‌بندی هر محله بر اساس مسیر حرکت مادی‌ها شکل گرفته است. یکی از قوی‌ترین عوامل طبیعی تاثیر گذار بر روند توسعه شهر اصفهان بعد از رودخانه زاینده‌رود، مادی‌ها هستند (روضانی، ۱۳۹۱: ۱۰). مادی‌ها با بافت جدید شهر نیز آمیخته شده‌اند و اکنون علاوه بر تعریف مرز میان محله‌های قدیمی، نقش مهمی را به عنوان کجرای مناسب، برای تخلیه آبروهای شهری ایفا می‌کنند. این مادی‌ها با انتقال آب در سراسر شهر و به فواصل دور، در زمین‌ها و دشت‌های حاشیه رودخانه موجب تقویت سفره‌های آب و افزایش سطح آب‌های زیر زمینی می‌شوند (صیادی، نوروزی، ۱۳۹۱: ۷). در زمان صفوی توسط شیخ بهایی، طرح تقسیم آب با مادی‌ها و تعیین سهم آب شهر اصفهان از رودخانه زاینده‌رود انجام شد. علاوه بر اهمیت تاریخی و فرهنگی مادی‌ها در شهر اصفهان، از نظر طراوت و زیبایی نیز اهمیت زیادی دارند. مکانیابی مادی‌ها در سطح شهر گویای این مطلب است که خاستگاه ازلی مادی‌ها از مناطق محور زاینده‌رود است (اطلس کلان‌شهر اصفهان، ۱۳۹۴: ۶۲). عبور جریان آب از میان محلات سبب ایجاد فضاهای سبز شهری در اطراف آن و در طول مسیر حرکت مادی‌ها شده، که این فضاها می‌توانند مکانی مناسب جهت ایجاد باغچه‌های مشترک در سطح محلات و توسعه کشاورزی باشد.

۱۰- منابع

- اطلس کلان‌شهر اصفهان (۱۳۹۰). معاونت برنامه‌ریزی، پژوهش و فناوری اطلاعات شهرداری اصفهان.
- آمارنامه شهر اصفهان (۱۳۹۸). معاونت برنامه‌ریزی، پژوهش و فناوری اطلاعات شهرداری اصفهان.
- جواهریان، زهرا و همکاران (۱۳۹۵). "اهداف توسعه پایدار"، انتشارات حک (وابسته به گروه طرفه)، تهران، چاپ اول.
- روضانی، حمید رضا (۱۳۹۱). "ارتقا کیفیت زیست محیطی شهرها با رویکرد کشاورزی شهری؛ نمونه موردی: شهر اصفهان"، نشریه معماری و شهرسازی پایدار، شماره ۱ (۱)، بهار و تابستان، ۱-۱۲.
- زیاری، کرامت الله (۱۳۷۶). "نقش شهرهای جدید در روند شهرنشینی (مورد منطقه اصفهان)"، آموزش جغرافیا، شماره ۴۵، زمستان، ۴۰-۴۷.

- شهریان، مینا و همکاران (۱۳۹۴). "ارزیابی تغییرات الگوهای مکانی سیمای سرزمین در حاشیه زاینده‌رود"، دومین همایش ملی تغییرات اقلیمی و مهندسی توسعه پایدار کشاورزی و منابع طبیعی، تهران، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۵-۱۰.
- صیادی، مصطفی؛ نوروزی، فرخنده (۱۳۹۱). "بررسی مقر ژئومورفولوژی شهرها با تاکید بر شهرهای رودخانه‌ای (مطالعه موردی: شهر اصفهان)"، چهارمین همایش علمی سراسری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، تهران، ۱۳-۱۰.
- میرترابی، مهدیه السادات (۱۳۹۳). "کشاورزی شهری: چالش‌ها و فرصت‌ها"، کنفرانس بین‌المللی توسعه پایدار، راهکارها و چالش‌ها با محوریت کشاورزی، منابع طبیعی، محیط زیست و گردشگری، تبریز، ۹-۱۰.

- Deelstra, T., & Girardet, H. (2000). "Urban Agriculture and sustainable cities, In N. D. Bakker, M.; Guendel, S.; Sabel-Koschella, U.; Zeeuw, H. de(Ed), *Growing Cities, Growing Food: Urban Agriculture on the Policy Agenda*", Thematic Paper (2), pp 43-65.
- Delgado, C. (2018). "Contrasting practices and perceptions of urban agriculture in Portugal. *International Journal of Urban Sustainable Development*" (10), pp 170-185
- De Zeeuw, I. H. (2004). "The Development of Urban Agriculture; some lessons learnt, *International Conference on Urban Agriculture, Agrotourism and City Region Development, Beijing*", pp 10-14 October, (2004).
- European Commission. (2010). "A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth", No. COM(2010)2020Final.
- European Commission. (2011). "The EU Biodiversity Strategy to 2020, Environment". Publ. Off. of the Europ. Union, Luxembourg.
- FAO. (2019). "Urban Agriculture: FAO's Role in Urban Agriculture". Available online: fao.org/urban-agriculture/en/ (accessed on 10.09.2019).
- Ferris, J., Norman, C. & Sempik, J. (2001). "People land and sustainable development, *Social Policy & Administration*", 35(5), pp 559-568.
- Golden, H. E. & Hoghooghi, N. (2018). "Green infrastructure and its catchment-scale effects: an emerging science". *WIREs Water* 5 (1), pp 14.
- Howe, J., & Wheeler, P. (1999). "Urban Food Growing: The experience of two UK cities, *Sustainable Development*", 7(1), pp 13-24.
- Mendes, W., Balmer, K., Kaethler, T.M., & Rhoads, A. (2008). "Using land inventories to plan for urban agriculture experiences from portland and vancouver", *Journal of the American Planning Association*, 74(4), pp 435
- McEldowney, J. (2017). "Urban Agriculture in Europe: Patterns, Challenges and Policies. In-Depth Analysis. Report European Parliament, EPRS (European Parliamentary Research Service)", Brussels, pp1-29.
- Mougeot, L. J. A. (2001). "Urban agriculture: Definitions, presence, potentials and risks. In: *Growing Cities, Growing Food*", Thematic Paper 1: "Urban Agriculture on the Policy Agenda: A Reader on Urban Agriculture (Bakker, N. et al. eds). German Foundation for International Development (DSE)", Feldafing, Germany, pp 1-42.
- Skar, S. L. G., Pineda-Martos, R., Timpe, A., Pölling, B., Bohn, K., Külvik, M., ... Junge, R. (2019). "Urban agriculture as a keystone contribution towards securing sustainable and healthy development for cities in the future. *Blue-Green Systems*", 2(1), pp 1-27.
- Smit, J, Ratta, A, Nasr, J. (1996). "Urban Agriculture: Food, Jobs and sustainable cities, *United Nations Development Program (UNDP)*", New York, NY.
- Tóth, A. & Timpe, A. (2017). "Exploring urban agriculture as a component of multifunctional green infrastructure. Application of figure-ground plans as a spatial analysis tool". *Moravian Geographical Reports* 25 (3), pp 208-218.
- UN Habitat. (2012). "Urban Patterns for A Green Economy: Working with Nature". UN Habitat, Online, Nairobi.
- Zhang, X. Q. (2016). "The trends, promises and challenges of urbanisation in the world". *Habitat International*, No. 54, pp 241-252.

سایت‌ها

- درگاه الکترونیکی شهرداری اصفهان به آدرس: <http://www.isfahanold.ir/Index.aspx?lang=1&sub=36>